

Om nogle sønderjydske Sølvarbejder fra Augustenborg Slot.

Af **Jørgen Paulsen.**

Det var en tragisk Skæbne, der ramte Augustenborgerne, da de, drevet af Striden om Arvefølgen i den dansk-holstenske Helstat, afbrød de mange Traade, der bandt dem til Danmark. Og det blev en umild Dom, man fra dansk Side fældede over Hertugfamilien, under Indtryk af den nyvakte, skarpe nationale Modsætning, som førte til de slesvigske Krige og Helstatens Opløsning. Slesvigholstenerne derimod tog Augustenborgerne til sig, den første Tid i Modsætning til Preusserne — man erindre blot Bismarcks Ord om »Hanekyllingerne« —, men efter Forsoningen og Prinsesse Auguste Viktorias Formæling 1881 med den senere Kejser Wilhelm II i skønneste Forening med dem. Det var nu helt en tysk Familie. Og den blev af baade danske og tyske Historikere vurderet som saadan, oftest ogsaa naar man saa tilbage paa dens tidligere Slægtled.

Der kan være god Grund til at beskæftige sig med Augustenborgerne under en lidt anden Synsvinkel. Det tragiske i deres Skæbne skyldes vel netop, at de stod i saa nær Tilknytning til Danmark baade før og paa det Tidspunkt da Bruddet kom. »Oprørshertugen« Christian August var ligesom Broderen, Prinsen af Nør, gift med en Comtesse af Slægten Danneskiold-Samsø, hans Søster Prinsesse Caroline Amalie blev som Kong Christian den Ottendes Gemalinde Dronning af Danmark, hans Moder Hertuginde Louise Augusta, »Hendes kongelige Højhed«, var Søster til Kong Frederik VI, og Faderen Hertug Frederik Christian den Yngre havde særlig i Tiden indtil 1810, da Arvefølgestriden blev akut, viet en stor Del af sine Kræfter og sine aandelige Interesser for danske Undervisningsproblemer — for blot at nævne nogle af de mest nærliggende Baand,

Fig. A.

der knyttede Slægten til Danmark. Hele det 18. Aarhundrede igennem var Augustenborgerne nær forbundne med den danske Helstat, de mandlige Medlemmer først og fremmest som meget højtstaaende Officerer i den danske Hær.

Det Milieu, de færdedes i, kan kaldes baade dansk og tysk, i samme Grad som det var det for andre højtstaaende, fint kultiverede og kunstinteresserede Mennesker i vort Land paa den samme Tid. Dette præger ogsaa Familiens Hjem, — Slottene Augustenborg og Graasten —, hvor Slægtens Medlemmer samledes om Sommeren. Danske Kongeportrætter og Slægtsbilleder, malet af de bedste danske Kunstnere, prydede Væggene; Møbler, Porcellæn, Glas og Sølvtoj af fin og ærlig dansk Herkomst var med til at kaste Glans over Slottenes Sale.

Imidlertid, som Menneskene kom ud for Omskiftelsernes haarde Lov, saaledes ogsaa deres Ejendele. I Treaarskrigen flygtede Familien sydpaa, kun medtagende de færreste, men bedste Ting af Indboet. Primkenau i Schlesien blev nu Augustenborgernes Hovedsæde. Efter Overenskomsten med Danmark 1852, hvorved Slottene imod et Erstatningsbeløb afstodes til den danske Stat, fulgte Aaret efter en meget stor Indboauktion paa Augustenborg. Kataloget omfattede ikke mindre end 3381 Numre, hovedsagelig Møbler, Dækketøj, Sengetøj og Servicer. Ikke underligt, at man endnu tit stilles overfor Ting, der »har staaet paa Augustenborg (eller Graasten)«, og hvortil Eftertiden ivrigt har forsøgt at knytte Affektionsmomenter med oftest kun liden historisk Berettigelse.

Verdenskrigens Følger ramte senere de smaa tyske Fyrstehuse særlig haardt; heller ikke det Augustenborgske Hus gik fri. Snart fandt kostelige Ting enkeltvis Vej frem til Kunsthandelen, løst ud fra Helheden for at skaffe Midler til mere paa-trængende Krav, og tilsidst — for en halv Snes Aar siden — fulgte en stor Realisation. Det maa betragtes som en efter Forholdene lykkelig Udgang, at en ikke uvæsentlig Del af de fineste Portrætter og bedste Kunstgenstande blev ledet tilbage til deres Hjemland og egentlige Udgangspunkt, takket være de

af Brygger J. C. Jacobsen stiftede Midler og Frederiksborg Museets Aarvaagenhed og energiske Indgriben. Dette maa af alle Parter anses for en mere tilfredsstillende Løsning, end hvis disse Ting nu havde været spredt over det ganske Europa.

Blandt de Genstande, der blev erhvervet af Frederiksborg Museet, var ogsaa en betydelig Samling Sølv-sager, hovedsagelig danske, bestaaende bl. a. af tre Terriner, fem forskellige Kander, to store, runde Fade, fire ovale Fade, fjorten Tallerkener, tre Smykke- og Toiletskrin, to Sæbedaaser, fyrretyve Lysestager samt nogle Sæt Knive og Gafler med Porcellænsskaft. Endvidere nogle store Spejle med Sølvrammer, en imponerende Sølv-Kaminskærm og to Sølv-Gueridoner. De fleste og største Ting er, som man kunde vente det, udført af de kendteste københavnske Mestre, men en Række Stykker røber i Form og Udførelse deres mere provinsielle Herkomst, uden dog derfor at burde kaldes mindreværdige Elementer i den fine Samling. En Række af dem er af sønderjydsk Oprindelse, udført i Sønderborg og Aabenraa, de to Købstæder nærmest ved Slottene Augustenborg og Graasten.

Det hørte ikke til Hverdagens Begivenheder, at de hjemlige Haandværkere fik Besøg af saa fornemme Kunder og gode Betalere som Hertugfamiliens Medlemmer. Og vi kan gaa ud fra, at de Arbejder, Guldsmedene i Sønderborg og Aabenraa fik overdraget at udføre til de fyrstelige Personer, er noget af det bedste, de har kunnet levere. Dertil kommer, at det hørte til Sjældenhederne, at en lille Guldsmed fik Bestilling paa saa forholdsvis store Genstande, som der her er Tale om; i Almindelighed var det mere beskedne Smykker, Hovedvandsæg, Salmebogsspænder, Spiseskeer af lettere Sølv, en Guld- og Sølvsmed anvendte sin Flid paa og kunde gøre sig Haab om at sælge til den lokale Befolkning. Hvilken Mester vilde ikke lægge hele sin Sjæl og al sin Kunnen i et større Arbejde, som han vidste baade vilde komme i meget fint Selskab og uvægerligt ogsaa blive udsat for Kenderes kritiske Vurdering?

Det maa derfor være paa sin Plads i Korthed at gennemgaa

disse sønderjydske Sølvgenstande enkeltvis, saa meget mere som de ved deres Stempler og Mestermærker kaster Lys over nogle dygtige sønderjydske Haandværkere fra det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede og dermed over et lille Stykke af vor Landsdels Kulturhistorie, som hidtil kun i ringe Omfang er bearbejdet af danske Forskere.

Et Par af de store Sølv Terriner i Samlingen af Augustenborg-Sølv (Fig. A. 1) er gamle Aabenraa-Arbejder. Det er store, ovale Terriner af en barok Form, der peger mod engelske Forbilleder. Laagene er højt hvælvede og har store, ægformede Knopper. Hankene er kunstfærdigt udført og fæstnet til Terrinen ved et Pladestykke af Form som en Muslingskal. I Bunden er indstemplet et 24 (Lødighedstegn?), Aabenraas Bymærke (Fig. C. 1) og Mestermærket FCH for Guldsmeden Friedrich Christoph Hansen (Fig. D. 2). Han fødtes i Tønder som Søn af en Brygger, blev 1759 gift i Aabenraa og døde 1795.*)

Fra Aabenraa er ogsaa et Par Lyses tager (Fig. A. 2) med ottekantet, balustreformet Skaft og ottekantet Fod, ganske nydelige Arbejder af vægtigt Sølv. De har i Bunden indgraveret S A, henpegende paa Hertuginde Sophie Amalie (1675—1741) — en Datter af Storkansleren Greve Frederik Ahlefeldt paa Graasten, gift 1694 med Hertug Frederik Vilhelm (1668—1714), — samt A (Augustenborg) 1765. Bymærket er det samme som paa Terrinerne ovenfor, men Mestermærket er her CCH (Fig. D. 1) for Carl Christian Hoffmeister, som jeg i Dokumenter fra Aabenraa Byarkiv omhandlende Guldsmede første Gang har fundet omtalt som Mester 1732. Ved Oprettelsen af Aabenraa Skyttelaug 1734 var han den ene af dettes to første Oldermænd. Der kendes Arbejder af ham endnu fra 1751, men iøvrigt er hans personlige Data kun lidt oplyst.

*) Nogle Oplysninger vedrørende de to Aabenraa-Guldsmede skyldes Amtslæge, Dr. Michelsen, Aabenraa, og vedrørende Sønderborgerne Guldsmed Ulrich Johannsen, hvem jeg takker for venlig Hjælpsomhed.

Et Par Lysestager af lignende Form som de foregaaende (Fig. A. 3), men lidt større og med Skaftet mere indbuet paa Midten, er udført af en Sønderborg-Mester. De har i Bunden indgraveret L S 1757, henpegende paa Prinsesse Louise So-

Fig. B.

phie (1699—1765), Hertug Christian Augusts Søster, og ligesom de ovennævnte A 1765. Endvidere et indstemplet S (Sønderborgs Bymærke, Fig. C. 2) og som Mestermærke et sammenbundet HB (Fig. D. 3).

I Jørgen Olrik: Danske Sølvarbejder (1915) er S. 52 angivet et Par Arbejder med de samme Stempler og med megen Sandsynlighed henført til Sønderborg Mesteren H a n s B r u u n.

Ligeledes fra Sønderborg er et Par Lysestager med rundt Skaft og rund Fod (Fig. B. 1), næppe af saa ædel Form, som de foregaaende. Paa Foden er indgraveret et kronet Spejlmogram FC, betegnende Hertug Frederik Christian d. Æ. (1721—94; Hertug 1754) som Prins. I Bunden har de G (Graa-

sten) 1765 og paa Fodrandens udvendige Side Mestermærket CWM (Fig. D. 4) samt Lødighedstegnet 24. Der er intet Bymærke, men da der i Midten af det 18. Aarh. i Sønderborg levede en Guldsmed ved Navn Christian Wallmann, maa Mærket vel med god Grund formodes at være hans.

Denne Guldsmed er ogsaa Mester for et Par lave Stager (Fig. B. 2) med tallerkenformet Fod. I Tallerkenen har de indgraveret samme Spejlmonogram som de foregaaende og paa den ophøjede Fodrand samme Stempler, omend Mestermærket her er meget utydeligt.

Fig. C.

De største og kunstnerisk bedst udførte af de her omtalte Lysestager er et Par store Stykker i knækket Arbejde og med vredet Skaft (Fig. B. 3). Foden er højt hvælvet og bærer indgraveret kronet FC, formentlig for Hertug Frederik Christian d. Æ. efter 1754, da Kronen her har flere Bøjler end paa de ovenfor omtalte Genstande og formentlig derfor maa være Hertugkronen. I Bunden er indstemplet Lødighedstegnet 26 og Mestermærke IANSEN (Fig. D. 5) for Peter Jansen, en fra Norge indvandret Guldsmed, der kendes som Mester i Sønderborg fra før 1789. Han ansaas for at være en meget dygtig Haandværker, hvad disse Stager paa den smukkeste Maade bekræfter.

Han har ogsaa udført de to morsomme, kugleformede Daaser (Fig. B. 4) i knækket Arbejde. Hvad de egentlig har været brugt til er ikke ganske indlysende, men de anses nok med Rette for at være Sæbedaaser. Foruden Peter Jansens Mestermærke har de i Bunden indstemplet S (jfr. Fig. C. 3) o indprikket P:C:A, betegnende Prinsesse Charlotte Amalie (1736—1815), Hertug Frederik Christian d. Æ.s yngste Søster.

Tre af Samlingens fjorten Tallerkener er af sønderjydske Oprindelse (Fig. A. 4). Sandsynligvis er de udført med en af Husets Augsburg-Tallerkener som Mønster. De har tunget Rand med Rifler og Knæk. Paa Randen er indgraveret kronet C(C)FA, betegnende Hertug Christian (Carl Friedrich) August (1798—1869; Hertug 1814). Under Bunden er indstempelt Sønderborgs Bymærke (Fig. C. 4), i den Form, vi kender det i Dag, Lødhedsmærket 26 og Mestermærke JJJ (Fig. D. 6), for J. J. Jørgensen, der i Begyndelsen af 19. Aarhundrede maa anses for den dygtigste af Guldsmedene i Sønderborg. Han benyttedes meget af den Augustenborgske Hertugfamilie og kaldtes ligefrem for Hertugens »Hofguldsmed«.

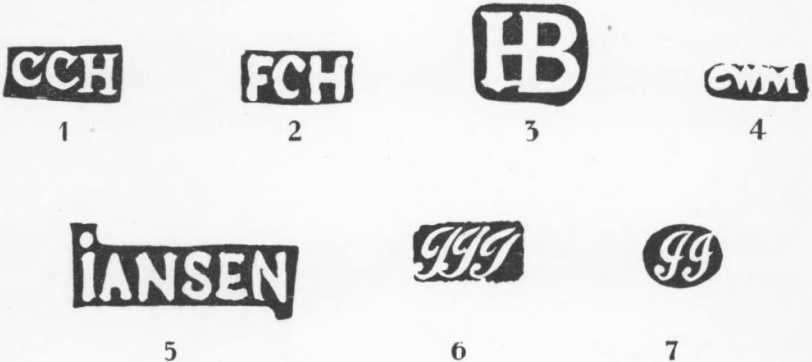

Fig. D.

Hans Efterfølger i denne Stilling blev Jens Jensen, der stammede fra Tønder, og som havde lært hos J. J. Jørgensen. Hans Virksomhed falder omkring 1830. I Frederiksborg Museets Samlinger findes et mindre Arbejde fra hans Haand, et lille Sølvbæger, ligeledes af Augustenborgsk Oprindelse (Fig. B. 5). Det blev for ca. 25 Aar siden sammen med en Række andre Ting skænket til Museet af Frøken Louise von Buchwald-Fresenburg, hvis Moster Louise, en Datter af Hertuginde Louise Augustas Hofchef Ludvig Nicolaus Hugo von Buchwald, havde faaet det foræret af Hertuginde. Det bærer Indskriften: An

Louise v. Buchwald, von Louise Auguste 1838. Under Bunden har det Sønderborgs Bymærke, Lødighedstegnet 24 og Mestermærke JJ (Fig. D. 7) for omtalte Jens Jensen.

At denne Mand ogsaa fik betroet Udførelsen af finere Arbejder for Hertughoffet paa Augustenborg er der i Frederiksborg Museet endnu et Vidnesbyrd om. Blandt de store samlede Erhvervelser fra Familien var ogsaa et bedaarende Pragtmøbel, et »Kabinet« (Fig. F), helt beklædt med lys, halvt gennemsigtig Skildpadde og prydet med Elfenbenslister og Sølvbeslag. Paa Midterlaagen er der en oval, buklet Sølvplade med dreven Fremstilling af Diana og en Nymfe. Alle Skufferne har kunsthærdigt forarbejdede, akantuslignende Sølv-Nøgleskilte. Møblet er fra omkring Midten af 17. Aarhundrede og formentlig udført i Sydtyskland. Engang i Hertug Christian Augusts Tid (ca. 1830) er det blevet overdraget Guldsmeden Jens Jensen i Sønderborg at istandsætte Kabinettet og forny de af Sølvbeslagene, der enten var gaaet til i Tidens Løb eller ogsaa var blevet saa medtagne, at de ikke længere var nogen Pryd. To af de store genembrudte Beslag paa Gesimsen og Sargskuffen og tre af Nøgleskiltene paa de smaa Skuffer har nu Jens Jensens Mestermærke (Fig. D. 7). Trods dygtig Efterligning af de gamle, ses det dog uden større Vanskelighed, hvilke Beslag der er nye. De gamle Sølvarbejder bærer endnu Prisen. Men alene Arbejdets Overdragelse til Sønderborg-Mesteren viser Hertugfamiliens Tillid til den lokale Haandværker, en Tillid, som denne selvfølgelig — og med godt Resultat — har gjort alt for ikke at svigte.

Alt i alt vidner den her behandlede lille Gruppe af sønderjydske Sølvarbejder om et smukt Arbejdsforhold mellem Hertugerne paa Augustenborg Slot paa den ene Side og de nærliggende Købstæders Haandværksmestre paa den anden. Hvilken Tilfredsstillelse maa det ikke have været for en Guldsmed i Sønderborg eller Aabenraa at faa Lov til at udføre saadanne usædvanlige Arbejder til saa fornemme Kunder? At det drejede

sig om dygtige Mestre, det giver selve Tingene endnu den Dag i Dag Beviset for. Med Rette opbevares disse Minder om en Side af Sønderjyllands kulturelle Indsats nu i det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg.

Fig. F.

